

Галина Русин,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Halyna Rusyn,

Candidate of Pedagogics, Assistant Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 371.13:37.13

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

PROFESSIONAL TEACHER TRAINING TO WORK WITH GIFTED CHILDREN IN MODERN SCHOOL

У статті розглядається підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими школярами. Автором проаналізовано проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя у сучасній педагогічній теорії та практиці.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, професійно-педагогічна підготовка, професійна компетентність педагога, молодший школяр.

The article considers training teachers-to-be to work with gifted school-children. The author analyzes problems of professional teacher training in modern theory and practice of pedagogy.

Keywords: talent, gifted child, professional teacher training, teacher's professional competence, junior pupil.

В статье рассматривается подготовка будущего учителя к работе с одаренными детьми. Автор проанализировал проблемы профессиональной подготовки будущего учителя в современной педагогической теории и практике.

Ключевые слова: одаренность, одаренный ребенок, профессионально-педагогическая подготовка, профессиональная компетентность педагога, младший школьник.

Постановка проблеми. Аналіз нормативних документів сучасної школи засвідчує актуальність проблеми обдарованості дітей та молоді. У регіонах, областях та окремих містах і районах створено спеціалізовані школи для обдарованих дітей. Відтак одним із пріоритетних завдань сьогодення є виявлення, розвиток і підтримка таких дітей та молоді, створення умов для їх всебічного розвитку, надійного соціального і психологічного захисту. На сучасному етапі потреба вирішення проблеми навчання, підтримки та розвитку обдарованої дитини викликає широку зацікавленість як на рівні соціально-гуманітарної політики держави, так і науковців-дослідників та педагогів-практиків. З'явилося чимало досліджень, що допомагають зрозуміти сутність феномену обдарованості, увиразнюють закономірності та умови її розвитку.

Мета статті – розкрити поняття професійної підготовки майбутнього вчителя з обдарованими дітьми в сучасній загальноосвітній школі, визначити форми та методи роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Питання розвитку дитячої обдарованості педагоги і психологи розглядають вже давно, а саме: Д. Гільфорд, П. Торренс, К. Тейлор, С. Майлз, та інші. Праці вітчизняних психологів Б. Теплова, М. Лейтеса, В. Моляко, В. Юркевича,

Л. Виготського присвячені вивченню різних аспектів проблеми обдарованості. Вивченням феномену обдарованості займалися такі вітчизняні дослідники, як С. Науменко, О. Матюшкін, Ю. Гільбух, О. Рибалка, І. Бех, Г. Костюк, О. Костюк та інші.

Виклад основного матеріалу. Підтримка та розвиток учнів, що володіють потенціалом до високих досягнень, є одним з пріоритетів сучасної освіти. Це відображено в базових державних нормативних документах, а саме: у Концепції загальної середньої освіти, Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності (1995), «Положенні про стипендії Президента України для переможців Всеукраїнських конкурсів, конкурсу-захисту науково-дослідницької роботи учнів - членів Малої академії наук України» (2006), «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010).

У Концепції загальної середньої освіти одним із завдань загальноосвітньої школи виокремлено різнобічний розвиток індивідуальних здібностей дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів та потреб. Домінантною стає підготовка педагога, діяльність якого не обмежується викладанням власного предмета, фахівця, здатного до здійснення міждисциплінарних зв'язків,

який усвідомлює значущість професійних знань у контексті соціокультурного простору. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості [1].

У школах гірського регіону ми спостерігаємо активність учнів, які беруть безпосередню участь в олімпіадах, займаючи призові місця, у початкових класах – у конкурсах «Кенгуру», «Колосок» та ін. Бачимо прагнення дітей та батьків до розвитку здібностей учнів. Тому вважаємо, що необхідно у вищих навчальних закладах більше уваги звертати на підготовку кваліфікованих кадрів до роботи з обдарованими дітьми.

Поняття «обдарованість» у психологічній та педагогічній літературі переважно розкривається через поняття «здібності» і позначає високий рівень розвитку здібностей чи якісно своєрідне їх сполучення (Н. Лейтес, Б. Теплов, В. Юркевич, А. Матюшкін). Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Вагнер, розглядаючи цю проблему, зробили висновок, що обдарованість виявляється, як правило, у дуже високому рівні розумового розвитку дитини, в якісній своєрідності, самостійності, нестандартності виконання завдань та розумової діяльності загалом.

Обдарованість — це система, що розвивається упродовж життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Обдарована дитина — це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови для них) у тому або іншому виді діяльності.

Обдаровані діти вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень. Їхні успіхи не є випадковими, а виявляються постійно.

М. Лейтес поділяє обдарованість дітей на такі категорії:

- актуальна обдарованість – діти з надзвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку;
- потенційна обдарованість – діти з ознаками розумової обдарованості із певним потенціалом, який сприяє високій успішності у певному виді діяльності;
- прихована обдарованість – діти, здібності яких приховані, та зрідка проявляються під час виконання певного виду завдань [2].

Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої обдарованості.

Підготовка вчителя до певного виду діяльності – це процес формування його професійної готовності, яка містить: сумарну характеристику здобутих знань; компетенцію як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих у процесі навчання; готовність як усталене умотивоване прагнення виконати свій обов'язок учителя [4].

Високий рівень професійно-педагогічної підготовки, на думку вчених, забезпечується оволодінням трьома групами знань та вмінь. Використовуючи такий підхід, можна визначити знання та вміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями:

- загальнонаукові та фахові – теорія відповідного предмету, основи суміжних предметів та вміння використовувати знання у процесі роботи з розвитку здібностей і обдарувань учнів;
- фізіологічні та психологічні – вікові особливості фізичного та психологічного розвитку школяра, психологія навчання й виховання. Поняття і види обдарованості та здібностей;
- Педагогічні та методичні – сутність педагогічного процесу; теорія і методика навчання та виховання школярів, наукова організація праці вчителя й учня.

О. Вишневський, Л. Сень [4; 5] основою професійної готовності вчителя вважають його професійну компетентність, істотними ознаками якої, виходячи з конкретних видів діяльності й структури особистості, є сукупність інтегративних критеріїв, що визначаються комбінацією таких структурних складових: система знань, їх глибина, широкий діапазон; постійне прагнення оновлювати свої знання, інтерес до наукових досліджень, гнучкість мислення, комунікабельність, культура, діалектичний світогляд, володіння методами аналізу, синтезу, порівняння; високорозвинені духовні й моральні орієнтації.

М. Шемуда зазначає, що одним із провідних завдань підготовки майбутніх учителів у сучасних суспільних умовах є формування їх професійної компетентності, важливою складовою якої визначається вміння вчителя здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими дітьми. Готувати вчителів до здійснення відповідної діяльності потрібно ще під час навчання у ВНЗ. Реалізуючи свій потенціал у процесі навчання, майбутні вчителі набувають навичок виявляти і розвивати обдарованість учнів [6].

В. Слатьонін, застосовуючи термін «професійна компетентність педагога», характеризує його як єдність теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [7, 39–42]. На думку А. Маркової, професійно компетентним є той педагог, який на достатньому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, реалізує особистісні (індивідуальні) особливості, досягає високих результатів у навчанні й вихованні учнів; вагому роль в особистісній характеристиці педагога відіграє професійна педагогічна самосвідомість [8].

Тому вчителі, які будуть працювати в загальноосвітніх школах гірського регіону, повинні більше звертати увагу на самопідготовку та самовдосконалення, щоб розкривати здібності учнів.

Робота вчителя з обдарованими учнями повинна включати як первинну ідентифікацію, так і вибір форм навчання, розробку навчальних програм, їх оцінку й індивідуалізацію, а це складний, динамічний і безперервний процес. Він вимагає від майбутніх педагогів насамперед якісних знань у галузі психології та педагогіки обдарованості учнів.

Працюючи в загальноосвітній школі, вчитель повинен уміти:

- доповнити та збагатити навчальні програми, тобто оновлювати й розширювати зміст навчання;
- працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід і консультувати учнів;
- стимулювати пізнавальні здібності учнів;
- приймати зважені психолого-педагогічні рішення;
- аналізувати навчально-виховну діяльність – свою та класу.
- добирати й готувати матеріал для колективних творчих справ.

У умовах загальноосвітньої школи важливо правильно організувати роботу вчителя з обдарованими дітьми, не тільки створювати необхідні умови для їхнього розвитку, а й психологічно готувати до наполегливої праці, самовиховання.

У навчальній діяльності робота з обдарованими учнями ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору, кругозору учня з певного предмета.

Мета роботи з обдарованими учнями – виявлення таких учнів та створення умов для їх оптимального розвитку. Основні завдання, що постають перед вчителем у роботі з обдарованими учнями, – це:

- розвиток цілісної картини світу в уявленні дитини;
- розвиток творчого критичного й абстрактно-логічного мислення, здатностей розв'язувати проблеми;
- розвиток здатності самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу;
- розвиток здатностей до самопізнання та саморозуміння, формування позитивної «Я-концепції».

Завдання педагогів полягає в тому, щоб створити умови, за яких будь-яка дитина могла б пройти шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу».

Вчитель повинен використовувати різні напрями роботи з такими учнями: гурткова робота з навчального предмета; позакласні заходи у межах предметних тижнів; предметні заходи у класі із запрошенням батьків; участь в різних олімпіадах; участь у творчих конкурсах; театралізовані свята.

Театралізоване свято — особлива форма роботи з обдарованими дітьми, оскільки в них діти мають можливість не тільки реалізувати акторські здібності, безпосередньо беручи участь у виставах, але й виявити творчі навички, розвинути схильність до художнього читання й літературної творчості, виявити ерудицію. Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами.

У своїй професійній діяльності вчитель повинен впроваджувати різні форми роботи з обдарованими дітьми:

- розв'язання нестандартних завдань на уроках і в позаурочний час;
- індивідуальна й диференційована робота;
- ділові гри, інтерактивні методи навчання;
- участь у конкурсах різних рівнів;
- участь у предметних олімпіадах різних рівнів.

Від розуміння суті обдарованості безпосередньо залежить, на які особливості своїх учнів вчитель звертатиме увагу. Завдання учителя — підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих учнів повинно починатися вже в початковій школі на основі спостереження, вивчення їх психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення.

Висновки. Отже, для роботи з обдарованими дітьми від учителя вимагається: загальна професійна педагогічна підготовка, предметні, психолого-педагогічні, методичні знання та вміння; високий рівень професійної компетентності щодо підтримки та розвитку особистості учня; наявність професійно важливих особистісних якостей (необхідного рівня інтелектуального розвитку, адекватної самооцінки, творчого особистого світогляду); вміння розпізнавати ознаки обдарованості в інтелектуальній діяльності, творчих проявах, художній майстерності, спілкуванні, заохочувати учнів; вміння залучати до виявлення та розвитку обдарованості батьків, однолітків, створюючи з їх допомогою сприятливе середовище для розвитку здібностей та обдарувань учня; безперервне підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності для поліпшення результативності роботи з обдарованими учнями.

1. Концепція загальної середньої освіти // Педагогічна газета.– 2002.– № 1 (91), січень.
2. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст / Н.С. Лейтес.– М.: Педагогика, 2004.– 280 с.
3. Корецька Л. В. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими учнями : [навч.-метод. посіб. для сист. післядипл. освіти] / Л. В. Корецька, О. Е. Жосан. – Кіровоград : Вид-во Кіровоградського обл. інст. післядипл. пед. освіти ім. В.Сухомлинського, 2008.– 137 с.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневський.– Дрогобич : Коло, 2006.– 608 с.
5. Сень Л.В. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів / Л.В. Сень // Професійні компетенції та компетентності вчителя : зб. наук. праць / Тернопільський націон. пед. університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006.– С. 14–16.
6. Шемуда М.Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми.– [Електронний ресурс]: www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/PPMB/texts/2009-04smnwgp.pdf
7. Слостенин В. А. Рефлексивная культура и профессионализм учителя (на базе формирования у будущих педагогов в пед. ВУЗе / В.А. Слостенин // Педагогическое образование и наука.– 2005.– № 3.– С. 37–42.
8. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова.– М. : Просвещение, 1996.– 123 с.